

Др Драган Јовашевић*
Редовни професор Правног факултета,
Универзитет у Нишу

НАУЧНИ ЧЛАНАК

UDK: 343.224-053.6:343.244](497.11)

Рад примљен: 01.09.2014.

Рад прихваћен: 01.12.2014.

ПРИМЕНА НЕФОРМАЛНИХ МЕРА У МАЛОЛЕТНИЧКОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ СРБИЈЕ**

Апстракт: Најзначајнија новина новог малолетничког кривичног права Србије од 2006. године јесте увођење неформалних или алтернативних мера. Оне треба да воде скретању кривичног поступка, а дефинисане су у облику васпитних налога (препорука или упутстава). Тако схваћено скретање поступка означава различите начине, мере и поступке како би се млади сачували од штетног дејства судства за малолетнике, односно кривичних санкција. Васпитни налози су посебне мере које немају карактер кривичне санкције. Према малолетном учиниоцу кривичног дела за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година, може се изрећи један или више васпитних налога. Сврха је ових налога да се не покреће кривични поступак према малолетнику, или да се обустави већ покренути поступак, односно да се применом оваквог васпитног налога утиче на правилан развој малолетника, као и на јачање његове личне одговорности како у будуће не би наставио са вршењем кривичних дела, посебно када се ради о ситном криминалитету. Управо о појму, врстама, карактеристикама и сврси неформалних мера у малолетничком кривичном праву Србије говори овај рад.

Кључне речи: малолетник, кривично дело, закон, одговорност, неформалне мере.

* jovas@prafak.ni.ac.rs

** Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта “Заштита људских и мањинских права у европском правном простору” бр. 179046, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Увод

Систем новог малолетничког кривичног права у Србији је у примени од 1. јануара 2006. године. Он је у потпуности подређен криминално-политичким циљевима – а то је васпитање малолетног учиниоца кривичног дела и његово преваспитање. На тај начин је истакнут специјално-превентивни карактер чиме је напуштен дотадашњи „терапеутски“ карактер. У теорији се тако истиче да су малолетничке кривичне санкције, у првом реду, мере помоћи и социјализације, са што мање елемената принуде, ограничења права и слободе и репресије, а све више мере помоћи, бриге, надзора и отклањања и предупредивања сметњи и услова за њихов нормалан и несметан развој и сазревање. То је у складу са низом универзалних (ОУН) и регионалних-европских (Савет Европе) стандарда, који у односу на малолетне учиниоце кривичних дела захтевају искључење или свођење на минимум било каквог облика лишења слободе.

Но, поред и уместо кривичних санкција, модерна кривична законодавства (Канада, Немачка, Француска, Македонија, Црна Гора, Босна и Херцеговина и др.) познају различите неформалне, алтернативне мере које су у складу са теоријом неинтервенисања – кад год је могуће избегавање кривичног правосуђа преко скретања кривичног поступка (*diversion*), посебно када се ради о ситном, епизодном, примарном, ситуационом или случајном криминалитету. То су различите мере *sui generis* у виду васпитних налога, упуштава, забрана или препорука, чији је циљ да се избегне или одложи вођење кривичног поступка према малолетном учиниоцу кривичног дела. Заправо, циљ је примене ових мера скретање поступка према малолетним лицима са кривичног права на друге гране права (нпр. породично право или право социјалног старања). Овакво је решење у складу са чланом 40. став 3. тачка б. Конвенције ОУН о правима детета, који захтева од држава потписница да предузму мере кад год је могуће и пожељно да се уведу мере поступања са децом и малолетницима која су прекршила закон без прибегавања судском поступку. Заправо, најзначајнија новина новог малолетничког кривичног права Србије јесте увођење и што шири примена неформалних мера према малолетним учиниоцима кривичних дела.

2. Малолетничко кривично право

Малолетничко кривично право (Марјановић, 1998: 361; Вавсон, Шелић, 1999: 230; Шкулић, 2003: 368) је део кривичног права које, због низа специфичних решења, у последње време у низу савремених држава¹

1 У Немачкој, Француској, Хрватској, Македонији и сада Републици Србији је ова грана права формално издвојена из кривичног закона (законика). Тако је у Немачкој у

добија карактер самосталне правне, али и научне дисциплине. Ради се, наиме, о посебној, заокруженој и аутономној целини која садржи низ специфичних решења у односу на пунолетне учиниоце кривичних дела. Неретко се, стога, у литератури за ову грану права употребљава назив пара-кривично право или квази-кривично право (Стојановић, 2005: 344) које се односи на малолетна лица. То је скуп законских прописа којима се одређује кривичноправни статус малолетних лица² (као учинилаца кривичних дела, односно малолетних лица као жртава кривичних дела) и посебан третман према малолетним учиниоцима кривичних дела (Јовашевић, 2010: 329–331). Тако овај назив који се често у правној теорији одређује као криминално-политички постулат обухвата грану права са кривичноправним одредбама које се примењују на малолетне учиниоце кривичних дела и које одсликавају посебан, специфичан карактер ове гране права (Јовашевић, 2011: 6–13). То је право које се заснива на личности учиниоца деликта – *Taterstrafrecht*, а не на самом деликту – *Tatstrafrecht* (Марјановић, 1998: 362).

Или, другим речима, то је систем законских правних прописа којима се одређује систем кривичних санкција за малолетне учиниоце кривичних дела,³ а под одређеним условима и за пунолетне учиниоце, те поступак за изрицање и извршење ових санкција од стране надлежних државних органа. Стога се може рећи да малолетничко кривично право прелази оквире кривичног права, јер обухвата не само кривичноправне одредбе материјалноправне садржине, већ и одредбе процесног и извршног кривичног права, у мери и у обиму који се односи на малолетне учиниоце кривичних дела. Малолетничко кривично право тако представља скуп (систем) законских прописа којима је регулисан положај (права и обавезе) малолетника⁴ у кривичном праву у целости (Перић, 2000: 27–32). Ове

примени Закон о малолетничком кривичном правосуђу од 11. децембра 1974. године (са изменама од 30. јуна 1990. године) – *Jugendgerichtsgesetz*, у Француској је у примени *Ordonnance No. 45-174 du 2. fev. 1945.* године допуњена Законом број 2002-1138 од 9. септембра 2002. године, у Хрватској је у примени Закон о судовима за младеж, *Народне новине Републике Хрватске, бр. 84/11 и 143/12.*

2 Интересантно је да се у делу немачке кривичноправне теорије јављају и таква мишљења да се овде ради о криминалитету лица која нису навршила 25 година живота.

3 У историји кривичног права се може наћи схватање према коме је прва пенитенсијарна установа за малолетне учиниоце кривичних дела основана на иницијативу римског папе Климента IX још 1703. године у Риму да би се касније ове установе оснивале и у Немачкој, Француској, Швајцарској и Великој Британији.

4 Малолетни учиниоци кривичних дела одавно имају посебан статус. Разлог за то треба тражити у старосном добу у коме се налазе ова лица, које је испуњено многобројним и непрестаним променама, добу које је прожето њиховим биолошким и психолошким,

одредбе⁵ се, прво, односе на појам и врсте малолетника као субјеката кривичног права (активни и пасивни субјект), на врсте, услове и начин прописивања и изрицања кривичних санкција према малолетним учиниоцима кривичних дела, поступак за изрицање кривичних санкција за малолетнике (који представља посебну, специфичну врсту кривичног поступка – специфичног по органима за покретање и вођење кривичног поступка и за изрицање и извршење кривичних санкција, архитектоници и току поступка и учешћу посебних вансудских – посебно ванкривичносудских органа у поступку изрицања и извршења кривичних санкција) и, на крају, поступак извршења изречених кривичних санкција. Оно се низом својих одредби садржински, а и по форми, издваја од кривичног права које се примењује према пунолетним учиниоцима кривичних дела. Под одређеним условима оно се изузетно примењује и према пунолетним учиниоцима кривичних дела (Јовашевић, 2011: 270).

3. Европски стандарди и положај малолетних учинилаца кривичних дела

У основи новог система малолетничког кривичног права у Србији се налазе бројни стандарди предвиђени у више међународних правих аката које је усвојила наша земља. То су:

1) акти универзалног карактера који су донети у оквиру и под окриљем Организације уједињених нација као што су: а) Конвенција ОУН о правима детета (1989),⁶ б) Минимална стандардна правила ОУН за малолетничко кривично правосуђе, тзв. Пекиншка правила (1985),⁷ в) Правила ОУН о заштити малолетника лишених слободе, тзв. Хаванска правила (1990),⁸ г) Смернице ОУН за превенцију малолетничке делинквенције, тзв. Ријадске смернице (1990)⁹ и д) Стандардна минимална правила ОУН за алтернативне казнене мере, тзв. Токијска правила (1990) и

односно социјалним сазревањем, а то све захтева и прилагођавање мера кривичног права таквом узрасту. А све у тежњи да се њихово криминално понашање спречи у корену с обзиром да од тога зависи умногоне и њихов будући живот.

5 Предлог овог закона је сачињен на иницијативу Југословенског центра за права детета, Савета Европе, УНИЦЕФ-а и Данског центра за људска права уз подршку Министарства правде и Министарства за социјална питања. Закон је објављен у *Службеном гласнику Републике Србије број 85/2005*, а ступио је на снагу 1. јануара 2006. године.

6 *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 15/90.*

7 Резолуција ОУН број 40/33 од 29. новембра 1985. године.

8 Резолуција ОУН број 45/113 од 14. децембра 1990. године.

9 Резолуција ОУН број 45/112 од 14. децембра 1990. године.

2) акти регионалног карактера који су донети у оквиру и под окриљем Савета Европе и Европске уније као што су (Симовић et al., 2013: 35–37): а) Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (1950),¹⁰ б) Препорука број П (87) 20 о друштвеном реаговању на делинквенцију малолетника (1987), в) Препорука број П (88) 6 о друштвеном реаговању на делинквентно понашање малолетника који потичу из мигрантских породица (1987), г) Европска правила о друштвеним санкцијама и мерама за спровођење малолетничког кривичног правосуђа, тзв. Бечка правила (1997), д) Препорука број П (87) 20 о друштвеном реаговању на делинквенцију малолетника (1987), ђ) Препорука број П (88) 6 о друштвеном реаговању на делинквентно понашање малолетника који потичу из мигрантских породица (1987), е) Препорука Савета министара РЕЦ (2003) 20 о новим начинима суочавања са малолетничком делинквенцијом и улогом малолетничког правосуђа (2003) и

ж) Препорука Савета министара ЦМ/Рец (2008) II о Европским правилима за малолетне преступнике осуђене на санкције или мере (2008).

Стандарди предвиђени у наведеним међународноправним, а посебно у актима европских организација (тзв. европски стандарди) су инкорпорисани у одредбе новог Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица из 2005. године (ЗМУКД). Међу европским стандардима у области малолетничког кривичног права који су инаугурисани препорукама Савета Европе, нарочито се истичу следећи (Јовашевић, 2011: 56–62):

1. Малолетни учинилац коме се могу изрећи санкције или мере мора да буде третиран са поштовањем његових људских права;
2. Санкције или мере које се могу изрећи малолетницима, као и начин њиховог спровођења, утврђују се законом на основу начела друштвене интеграције и образовања, те превенције понављања извршења кривичног дела;
3. Санкције или мере изриче суд или други орган одређен законом. Оне подлежу брзој судској контроли. Санкције и мере морају да буду одређене и изречене на најкраће потребно време и само за остварење легитимних циљева;
4. Минимални узраст потребан за изрицање санкција или мера као резултат извршења кривичног дела не сме да буде прениско одређен и утврђује се законом;

¹⁰ Службени лист Србије и Црне Горе – Међународни уговори, бр. 9/03.

5. Изрицање и извршење санкција или мера заснива се на најбољем интересу малолетног учиниоца, заснованом на тежини кривичног дела (начело сразмерности) и уз узимање у обзир његовог узраста, физичког и душевног благостања, развоја, могућности и личних обележја, те извештаја о друштвеном животу малолетног учиниоца;
6. Како би прилагодили извршење санкција и мера специфичним околностима сваког појединог случаја, органи орговорни за њихово провођење морају имати довољан степен дискреције који не доводи до озбиљних неједнакости у поступању;
7. Санкција или мера не смеју да понизе или деградирају малолетника који им се подвргао;
8. Санкција или мера се не смеју примењивати на начин који отежава њихов „несрећни“ карактер или представља претерани ризик од физичких или душевних повреда;
9. Санкција или мера ће се примењивати без непотребног одлагања и само у мери и за период који је строго потребан (начело минималне интервенције);
10. Лишавање слободе малолетника треба да буде последња мера и да се изрекне на најмањи могући рок. Како би се избегао притвор, предузимају се посебни напори;
11. Санкција или мера морају да се изрекну и спроводе без дискриминације по било којој основи као што је пол, раса, боја коже, језик, вера, сексуална оријентација, политичко или друго уверење, национално или социјално порекло, повезаност са националном мањином, имовина, рођење или други статус (начело забране дискриминације);
12. Посредовање или друге мере повратка и приступа у заједницу треба да се подстичу на свим нивоима који се баве малолетницима;
13. Сваки правни систем који се бави малолетницима мора да осигура њихово делотворно учествовање у поступку у вези са изрицањем и спровођењем санкција или мера. Малолетници не смеју да имају мања законска права и заштиту од оних које имају пунолетни учиниоци по општим правилима кривичног поступка;
14. Сваки правосудни систем који се бави малолетницима узеће у обзир права и дужности родитеља и законских старалаца, те ће их у највећој мери укључити у поступак и извршење санкција и мера, осим ако то није у најбољем интересу малолетника. У случајевима након пунолетства, учествовање родитеља или законских старалаца није обавезно. Чланови

малолетникове проширене породице и шире заједнице такође могу да буду повезани са поступком где је то прикладно;

15. Сваки правосудни систем који се бави малолетницима мора да следи мултидисциплинарни приступ и да буде интегрисан са ширим друштвеним иницијативама за малолетнике како би се осигурао холистички приступ и континуитет бриге за такве малолетнике (начело укључености заједнице и непрекидна брига);

16. Малолетничково право на приватност треба да буде у потпуности поштовано у свим фазама поступка. Идентитет малолетника и поверљиве информације о њима и њиховим породицама неће се дати никоме ко није законом овлашћен да прими такве информације;

17. Млађа пунолетна лица где је прикладно сматрају се малолетницима, те им треба приступити сагласно томе;

18. Све особље које ради са малолетницима обавља важну јавну службу. Њихово запошљавање, посебно увежбавање и услови рада морају осигурати да они пруже одговарајући стандард бриге како би се задовољиле потребе малолетника и пружио им се позитиван узор;

19. Како би се обезбедило да интервенција у живот малолетника буде смислена, осигуравају се одређена средства и особље. Недостатак средстава не може да оправда кршење људских права малолетника и

20. Извршење било које санкције или мере треба да буде подвргнуто редовним државним инспекцијама и контроли независног надзора.

За садржину малолетничког кривичног права од посебног је значаја Резолуција XVII Конгреса међународног удружења за кривично право, који је одржан у Пекингу 2004. године, у којој су, између осталог, усвојене следеће препоруке:

1. Малолетна лица подлежу закону са свим њиховим специфичним карактеристикама. Због ових специфичности правосудни систем треба да разматра кривичну одговорност малолетника као засебно питање у оквиру елемената кривичног дела;

2. Године старости за кривичну одговорност треба да буду одређене на 18 година, а минимална година старости не би требало да буде испод 14 година;

3. Малолетни прекршиоци закона углавном би требало да буду подвргнути васпитним мерама или другим алтернативним мерама које су усмерене

на рехабилитацију појединца, или, ако ситуација захтева, у изузетним случајевима, на казнене мере у традиционалном смислу;

4. На малолетнике испод 14 година могу се примењивати само васпитне мере;

5. Примена васпитних или алтернативних казnenих мера које су усмерене на рехабилитацију може бити проширена на захтев заинтересованог лица до 25-те године;

6. Имајући у виду кривична дела извршена од стране лица која су старија од 18 година примењивост посебних малолетничких одредби може се проширити до 25-те године старости;

7. О кривичној одговорности малолетних лица морају одлучивати специјални судски органи који имају засебну надлежност од оних које се баве пунолетним лицима;

8. Одлуке суда би требало да буду засноване на прелиминарним мултидисциплинарним судским истрагама отвореним за испитивање обеју страна и

9. Потребно је поклонити посебну пажњу интересу жртава и хуманом односу према њима.¹¹

4. Појам и врсте малолетних учинилаца кривичних дела

Једно од основних питања малолетничког кривичног права јесте утврђивање кривичноправног положаја малолетних лица¹² као учинилаца кривичних дела. У том смислу се као малолетник сматра лице које је у време извршења кривичног дела навршило четрнаест, а није навршило осамнаест година (члан 3. ЗОМУКД). Лица у узрасту до 14 година се називају деца, и према њима се не могу применити кривичне санкције нити друге кривичноправне мере. То значи да она не могу да буду активни субјект кривичног дела. Но, у савременом кривичном праву границе малолетства су одређене на различите начине. Тако чл. 31–32. Кривичног законика Бугарске разликују: децу – лица узраста до 14 година, малолетнике – лица узраста од 14 до 18 година и пунолетна лица – узраста преко 18 година (Ненов, 1992). Слично решење предвиђа и Кривични законик Македоније,

11 Текст Резолуције је објављен у целини у Ревизији за криминологију и кривично право, Београд, број 1/2005. године, стр. 22–222.

12 Према члану 1. Конвенције о правима детета, дете је свако људско биће које није навршило 18 година уколико се по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније.

према коме су лица узраста до 14 година деца (ван кривичног права), лица узраста од 14 до 16 година су млађи малолетници, а лица узраста од 16 до 18 година су старији малолетници.¹³ И Кривични законик Руске федерације (Федосова, Скуратова, 2005: 24) у чл. 14. одређује да се као малолетници сматрају лица која су у време извршења кривичног дела навршила 14 година, али нису навршила 18 година.

Члан 17. Кривичног законика НР Кине одређује да се кривична одговорност стиче са навршених 18 година. Лица узраста од 14 до 18 година се блаже кажњавају, али ако таква лица изврше следећа кривична дела: намерно убиство или намерно нанесу штету другоме или пак изврше силовање, разбојништво, трговину опојним дрогама, паљевину, експлозију или тровање – тада подлежу кривичној одговорности (Paggie, 1997: 37). Слично решење познаје и Кривични законик Италије, који предвиђа као минималну старосну границу за кривичну одговорност малолетника од 14 година. Лица узраста од 14 до 18 година имају смањени обим кривичне одговорности (minors), а лица узраста од 18 уживају пуну кривичну одговорност (adults).¹⁴

Грчки кривични законик у члану 121. као децу сматра лица узраста до 12 година, а млађи малолетници су лица у узрасту од 12–17 година, док су старији малолетници лица узраста од 17–21 године (Lolis, Mangakis, 1973: 48). Такође члан 122-8. Француског кривичног законика одређује да се кривичноправна способност стиче са навршених 13 година, а лица узраста од 13 до 18 година сматрају се малолетницима (Poncela, 2003: 78). Шведски кривични законик, у шестом одељку првог поглавља, као доњу границу одговорности за кривична дела одређује 15 година (Bishop, 1999: 4).

Малолетници се као учиниоци кривичних дела (што произилази из наведених законских решења) у нашој земљи деле према узрасту на две категорије: млађи и старији малолетници. Млађи малолетници¹⁵ су лица узраста од четрнаест до шеснаест година, док су старији малолетници¹⁶ лица која су навршила шеснаест, али нису навршила осамнаест година. Поред њих, у одређеним случајевима, малолетничко кривично право се

13 *Службен весник на Република Македонија, број 37/96.*

14 *Compendio di diritto penale, Parte generale e speciale, Napoli, 2001.*

15 Млађа малолетна лица се налазе на граници између деце (према којима се не примењују никакве кривичне санкције) и старијих малолетника. Степен њихове зрелости, психичке и социјалне је такав да заиста не би било оправдано према њима применити неке теже мере осим васпитних мера.

16 Степен душевне развијености ових малолетника је знатно виши и он се приближава душевној развијености пунолетних лица. Због тога се према овим лицима може изрећи и казна малолетничког затвора.

примењује и на млађа пунолетна лица – лица су која су у време извршења кривичног дела навршила осамнаест година, а у време суђења нису навршила двадесет једну годину.

5. Васпитни налози као неформалне мере

Најзначајнија новина новог малолетничког кривичног права у Србији, са применом од 1. јануара 2006. године, јесте увођење неформалних или алтернативних мера¹⁷ које треба да воде скретању кривичног поступка на друге гране права (породично право, право социјалног старања). То су васпитни налози (препоруке или упутства). Према прихваћеним међународним, и посебно европским стандардима, у кривично право је потребно и пожељно да се уведу мере поступања са децом која су прекршила закон (и тако учинила у закону предвиђено кривично дело), али без прибегавања судском поступку. Тако схваћено скретање поступка означава различите начине, мере и поступке како би се млади сачували од штетног дејства судства за малолетнике, односно кривичних санкција (Ансел, 1991: 63).

Васпитни налози су посебне мере *sui generis* које немају карактер кривичне санкције. Наиме, према малолетном учиниоцу кривичног дела за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година може се изрећи један или више васпитних налога. Значај примене васпитних налога је вишеструко изражен у функцији условљеног опортунитета примењивог од стране јавног тужиоца, односно у функцији целисходности даљег вођења поступка о чему одлучује суд, при чему посебно треба имати у виду да је судски поступак најчешће дуг, скуп, стигматизујући и често неефикасан. Тим пре што се најчешће ради о багателном криминалитету и то према примарним учиниоцима кривичних дела, са често претпостављеним исходом – изрицањем судског укора или обустављањем поступка.

Сврха је ових налога да се не покреће кривични поступак према малолетнику или да се обустави већ покренути поступак, односно да се применом оваквог

17 Према расположивим статистичким подацима о изреченим кривичним санкцијама према малолетним учиниоцима кривичних дела, може се извући закључак о неефикасности у поступању са овом категоријом учинилаца кривичних дела, а да је с друге стране, висок проценат рецидива – поврата (до 85 %). Даље, у протеклом периоду јавна тужилаштва су применом дискреционих овлашћења 1/3 кривичних пријава према малолетницима одбацивала по принципу једноставног опортунитета, 1/3 кривичних пријава је завршавана обуставом кривичног поступка због нецелисходности даљег вођења кривичног поступка, а према само 1/3 учинилаца кривичних дела је изрицана нека од малолетничких кривичних санкција и то: 45-47 % укор, 48 % мере појачаног надзора и 3-4 % заводске мере, а казна малолетничког затвора у 0,5-1 %.

васпитног налога утиче на правилан развој малолетника као и на јачање његове личне одговорности како убудуће не би наставио са вршењем кривичних дела, посебно када се ради о ситном криминалитету. Дакле, овде се ради о мерама искључиво специјално-превентивног карактера које воде извансудским облицима интервенције.

Васпитне налоге изричу јавни тужилац за малолетнике или судија за малолетнике ако су испуњена два кумулативна услова: 1) објективни услов – да се ради о кривичном делу за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година и 2) субјективни услов – који се јавља у два вида: а) да је малолетник признао извршење кривичног дела и б) да постоји одређени однос малолетника према кривичном делу, али и оштећеном лицу. Васпитни налози се могу изрећи само малолетним учиниоцима кривичних дела, што значи да је њихова примена искључена према млађим пунолетним лицима. При избору васпитног налога, надлежни орган нарочито узима у обзир у целини интерес малолетника и оштећеног лица, водећи рачуна да се применом једног или више васпитних налога не омете процес редовног школовања или запослења малолетника. Овако одређени налог може да траје најдуже шест месеци, при чему се избор, замена и примена, односно надзор у примени васпитног налога од стране надлежног органа врши у сарадњи са родитељима, усвојоцима или стараоцем малолетника и надлежним органом старатељства.

Малолетничко кривично право Србије познаје више врста васпитних налога у смислу основних поставки ресторативне правде које омогућују скретање са класичне судске процедуре (члан 7. ЗОМУКД).¹⁸ То су:

18 Министар правде у сарадњи са Министром за рад, запошљавање и социјалну политику и Републичким јавним тужиоцем доноси посебан подзаконски акт о извршењу васпитних налога.

1. поравнање¹⁹ са оштећеним²⁰ како би се накнадом штете, извињењем,²¹ радом или на неки други начин отклониле у целини или делимично штетне последице извршеног кривичног дела,
2. редовно похађање школе или редовни одлазак на посао,
3. укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација или послова социјалног, локалног или еколошког садржаја,²²
4. подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога и

19 Код примене овог васпитног налога у пракси се јављају следећа питања: 1) ко спроводи поступак поравнања (то би могао да буде јавни тужилац за малолетнике или судија за малолетнике или овлашћени медијатор који позива малолетног учиниоца кривичног дела и његове родитеље, усвојоце, стараоце или другог законом заступника да сами или са браниоцем дођу на састанак са оштећеним (и његовим пуномоћником или законским заступником), 2) где се спроводи поступак поравнања (у просторијама јавног тужиоца, у суду или у просторијама овлашћеног медијатора), 3) колико дуго поступак може да траје (у пракси се заступа мишљење да поступак посредовања треба да буде брз и ефикасан, тако да не траје дуже од месец дана) и 4) како се поступак завршава (закључењем писменог поравнања као резултат медијације – посредовања у коме се одређују обавезе, рокови њиховог испуњења и начин праћења споразума).

20 У судској пракси се може појавити проблем код примене овог васпитног налога ко се све може сматрати оштећеним лицем – да ли само физичко (пунолетно – да ли и лице које је лишено пословне способности или малолетно лице у ком случају се поставља питање да ли ова лица или њихови законски заступници или пуномоћници учествују у примени овог васпитног налога) или правно лице (и ко у правном лицу – законски или статутарни пуномоћник).

21 У случају примене овог васпитног налога, малолетник који је у припремном поступку признао извршење кривичног дела и изразио спремност да се извини представнику оштећеног правног лица, то може да учини у суду или да заједно са својим законским заступником оде у оштећено правно лице и да се јавно извини у присуству овлашћеног представника правног лица.

22 У примени овог васпитног налога у пракси су се јављали проблеми како одредити избор ових организација на локалном нивоу и како их анимирати да пристану на примену васпитних налога. Стога се као једно од решења у пракси искристалисало мишљење према коме на захтев јавног тужиоца или суда за малолетнике орган старатељства треба да спроведе анкету на локалном нивоу, те да направи избор од заинтересованих установа и организација државног (јавног) и цивилног сектора које би се укључиле у друштвено користан пројекат превенције малолетничке деликвенције, да са њима сачини писмене споразуме са врстом и садржином одређених послова и активности, те да овај списак установа и организација као и закључене споразуме доставе органима малолетничког кривичног правосуђа које би у сваком конкретном случају бирали ону установу и врсту и природу послова и активности малолетника за које се сматра да би се најповољније остварила сврха конкретног васпитног налога.

5. укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту.

Јавни тужилац за малолетнике такође има могућност да своју одлуку о непокретању кривичног поступка, сходно начелу опортунитета гоњења (члан 58. ЗОМУКД), услови пристанком малолетника и његових родитеља, усвојиоца или стараоца као и самом спремношћу малолетника да у остављеном року испуни један или више постављених налога. Заправо, све док не поднесе захтев за покретање припремног поступка, јавни тужилац за малолетнике има широке дискреционе могућности у погледу одлучивања да ли ће покренути кривични поступак према малолетнику због учињеног кривичног дела.

Увођење васпитних налога у систем малолетничког кривичног правосуђа у великој мери је променило и улогу оштећеног лица: а) оно се активно укључује у реализацију појединих васпитних налога, б) оштећени од пасивне жртве кривичног дела и „немог посматрача“ кривичног поступка преузима активнију улогу у смислу давања свога пристанка за изрицање, односно праћења тока извршења појединих васпитних налога и в) примарни циљ поступања према малолетнику представља поправљање штете нанете жртви и реинтеграција учиниоца кривичног дела, уместо његовог отуђења и изолације из друштва (Хрнчић et al., 2006: 553–543).

6. Закључак

Систем новог малолетничког кривичног права Србије у потпуности је подређен криминално-политичким циљевима – а то је васпитање малолетног учиниоца кривичног дела и његово преваспитање. На тај начин је истакнут специјално превентивни карактер ове гране права, чиме је напуштен његов дотадашњи „терапеутски“ карактер. У теорији се, стога, истиче да су малолетничке кривичне санкције, у првом реду, мере помоћи, мере социјализације са што мање елемената принуде, ограничења права и слободе и репресије, а све више мере помоћи, бриге, надзора и отклањања и предупредивања сметњи и услова за њихов нормалан и несметан развој и сазревање. То, у крајњој линији, и одговара низу међународних, а посебно европских стандарда, који су инкорпорисани у ново малолетничко кривично право Србије.

Но, поред и уместо кривичних санкција модерна кривична законодавства (Канада, Немачка, Француска, Македонија, Црна Гора, Италија, Босна и Херцеговина и др.) познају различите мере неформалног, алтернативног карактера, чија се примена препоручује према теорији неинтервенисања кад год је могуће избегавање кривичног правосуђа преко скретања

кривичног поступка (diversion), посебно када се ради о багателном, епизодном, примарном, ситуационом или случајном криминалитету. То су различите мере *sui generis* у виду васпитних налога, упуштава, забрана или препорука, чији је циљ да се избегне или одложи вођење кривичног поступка према малолетном учиниоцу кривичног дела. Заправо, циљ је примене ових мера скретање поступка према малолетним лицима са кривичног права на друге гране права (нпр. породично право или право социјалног старања). Овакво решење захтева од држава које су прихватиле европске стандарде да предузму мере кад год је могуће и пожељно да се уведу мере поступања са децом и малолетницима који су прекршили закон без прибегавања судском поступку.

Заправо, најзначајнија новина новог малолетничког кривичног права Србије јесте увођење неформалних мера које треба да воде скретању кривичног поступка, које су у новом законском решењу дефинисане у облику васпитних налога (препорука или упутстава). Тако схваћено скретање поступка означава различите начине, мере и поступке како би се млади сачували од штетног дејства судства за малолетнике, односно кривичних санкција. Васпитни налози су посебне мере *sui generis* које немају карактер кривичне санкције. Наиме, према малолетном учиниоцу кривичног дела за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година, може се изрећи један или више васпитних налога. Сврха је ових налога да се не покреће кривични поступак према малолетнику или да се обустави већ покренути поступак, односно да се применом оваквог васпитног налога утиче на правилан развој малолетника, као и на јачање његове личне одговорности, како убудуће не би наставио са вршењем кривичних дела, посебно када се ради о багателном или средњем криминалитету. Дакле овде се ради о мерама искључиво специјално превентивног карактера.

Васпитни налози се могу изрећи само малолетним учиниоцима кривичних дела, што значи да је њихова примена искључена према млађим пунолетним лицима. При избору васпитног налога надлежни орган нарочито узима у обзир у целини интерес малолетника и оштећеног лица, водећи рачуна да се применом једног или више васпитних налога не омете процес редовног школовања или запослења малолетника. Овако одређени налог може да траје најдуже шест месеци, при чему се избор, замена и примена, односно надзор у примени васпитног налога од стране надлежног органа врши у сарадњи са родитељима, усвојиоцима или стараоцем малолетника и надлежним органом старатељства.

Литература

- Ансел, М. (1991). *Друштвена одбрана*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања
- Bavcon, Lj., Šelih, A. (1999). *Kazensko pravo. Splošni del*. Ljubljana: Uradni list
- Bishop, N. (1999). *Swedish Penal Code*. Stockholm: University Publishing
- Јовашевић, Д. (2010). *Кривично право. Општи део*. Београд: Номос
- Јовашевић, Д. (2011). *Малолетничко кривично право*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета
- Јовашевић, Д. (2011). *Лексикон кривичног права*. Београд: Службени гласник
- Lolis, N., Mangakis, G. (1973). *The Greek Penal Code*. London: Sweet-Maxwell
- Марјановиќ, Г. (1998). *Македонско кривично право. Општ дел*. Скопље: Просветно дел
- Ненов, И. (1992). *Наказателно право на Република Булгарија. Обша част. Књига втора*. Софија: Софи-Р
- Paggle, C. D. (1997). *Chinese Criminal Law*. Peking
- Перић, О. (2000). Положај малолетника у југословенском кривичном законодавству са становишта заштите људских права. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*. 1-3. 27-32
- Ronceta, P. (2003). *Droit de la peine*. Paris: Themis
- Резолуција ОУН број 40/33 од 29. новембра 1985. године
- Резолуција ОУН број 45/113 од 14. децембра 1990. године
- Резолуција ОУН број 45/112 од 14. децембра 1990. године
- Симовић, М., Јовашевић, Д., Митровић, Л., Симовић, М. (2013). *Малолетничко кривично право*. Источно Сарајево: Правни факултет
- Службен весник на Република Македонија*. Бр. 37 (1996)
- Службени лист Србије и Црне Горе – Меѓународни уговори*. Бр. 9 (2003)
- Службени лист СФРЈ – Меѓународни уговори*. Бр. 15 (1990)
- Стојановић, З. (2005). *Кривично право. Општи део*. Београд: Правна књига
- Шкулић, М. (2003). *Малолетници као учиниоци и као жртве кривичних дела*. Београд: Досије

Хрнчић, Ј., et al. (2006). Примена медијације између жртве и малолетног преступника у Србији. У Д. Радовановић (ур.), *Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси* (стр.). Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања

Федосова, И., Скуратова, Т. (2005). *Уголовниј кодекс Россијској федерацији*. Москва: Норма

Compendio di diritto penale. Parte generale e speciale. (2001). Napoli: Simone

Dragan Jovašević, LL.D.

Full Professor,

Faculty of Law, University of Niš

The Application of Informal Measures in Juvenile Criminal Law of Serbia

Summary

The new juvenile criminal justice system of the Republic of Serbia completely follows the goals of criminal policy – i.e. education and re-education of juvenile perpetrators of criminal offences. In that way, the preventive character of this branch of law is particularly emphasized. In theory, it is pointed out that juvenile criminal sanctions are primarily measures of assistance and socialization, with a minimal amount of coercion, limitations of rights and freedoms or repression and a high level of assistance, care, supervision and prevention, designed to remove the obstacles for normal and regular development and maturation of juveniles. Such concept is in accordance with a series of international and European standards on the treatment of juveniles in conflict with the law.

However, along with and instead of juvenile criminal sanctions, modern criminal legislations are also familiar with different informal measures, application of which is recommended whenever it is possible to avoid the regular course of criminal procedure. These measures include educational orders, guidelines, bans or recommendations the aim of which is to avoid or postpone the conduct of criminal procedure against juvenile offenders. The application of these measures is supposed to replace the criminal procedure against juvenile offenders with procedures prescribed in other branches of law such as family law or social welfare law.

The most significant innovation in the field of juvenile criminal justice system is the introduction informal or alternative measures, defined in the form of educational orders (recommendations or guidelines). Perceived and defined in such manner, the replacement of criminal procedure refers to various means,

measures and procedures that are intended to protect juvenile offenders from harmful effects of court and criminal sanctions. Educational orders represent specific measures that do not have the character of criminal sanctions. One or more educational orders may be imposed on a juvenile perpetrator who has committed a criminal offence for which a fine or imprisonment up to years are prescribed. The purpose of these orders is to avoid the opening of criminal procedure against juvenile offenders or to suspend a criminal procedure that has already been initiated, as well as to enhance regular development of juveniles and strengthen their personal responsibility in order to deter them from further criminal activities, particularly when it comes to property crimes. The character of these measures is strictly preventive. When selecting an educational order, the public prosecutor and the court particularly have to take into consideration the interests of juvenile's offender as well as the interests of the victim. Other modern legislations are also familiar with one or more informal measures for juvenile perpetrators of criminal offences. In this paper, the definition, types, characteristics and purpose of informal measures in juvenile criminal justice system of the Republic of Serbia are discussed.

Key words: juvenile, criminal act, law, responsibility, informal measures.

